

Projev Zdeňka Velíška na vernisáži výstavy "10 let v Evropské unii"

Museum Kampa, 15. dubna 2014

Cestou na Kampu, na tuto vernisáž, se mi vybavila vzpomínka, která má něco málo společného s přijetím České republiky do Evropské Unie.

Měl jsem kdysi, jako reportér ČT, položit pár otázek panu Michelu Barnierovi, dnes komisaři EU. Bylo to přibližně mezi roky 1995-7, kdy byl Barnier francouzským ministrem pro Evropské záležitosti. Do Prahy přijel, aby tu české vládě vysvětlil, že je ještě třeba mnoho času na to, aby byla Česká republika perfektně připravena na přijetí do EU. Setkali jsme se kousek od Sovových mlýnů, kde jsme teď, před kostelem Sv. Mikuláše, v kouzelném prostředí Malé strany. Vyhlídka na další blíže neurčenou dobu čekání "před dveřmi Evropy", které nám předestřel francouzský ministr, mě rozladily, jejich důvody jsem moc neuznával. A tak jsem pana Barniera postavil pro účely televizního interview na schodiště před portál chrámu, aby se díval vzhůru ke sv. Vítu, který čněl nad střechami Malé strany. A zeptal jsem se ho: "Ale pane ministře, nemáte teď právě pocit, že tady, na tomto místě, jste obklopen autentickou Evropou? Že toto město a tato země jsou už nyní v srdci Evropy?" Michel Barnier mi dal zapravdu, ale stejně čekala Praha i republika ještě řadu let na přijetí "do Evropy".

To tedy mi blesklo hlavou, když jsem se rozhodoval, zda "řeč", kterou mám připravenou, mám či nemám číst z papíru. Ale bude ucelenější, když její jádro přeče jen přečtu:

Přibližně v té době, z které je předchozí historka, řekl prezident Václav Havel v senátu Francouzské republiky, v obsáhlém projevu, v němž vyložil svou představu Evropské unie, (do níž jsme, jak tehdy možná ani on netušil, měli ještě tak daleko) mimo jiné tato slova:

Ano, je pravda, že evropský duchovní vývoj vyústil do dnešní globální technické a konzumní civilizace, která tak dokonale pracuje na svém sebezničení. Ale zároveň paradoxně platí, že je to právě Evropa, která má z různých důvodů relativně největší naději, že dnešní stav zlomí a přesáhne tím tak sebe samu. Potenciál k takové transcendenci dříme - zasypán a zapomenut - v jejich vlastních duchovních základech.

A ty základy, na nichž stojí současná Evropa a myšlenka jejího sjednocování, myšlenka evropské unie, tu dnes chci připomenout. Už deset let máme příležitost se s ní - už uvnitř Unie - ztotožňovat, ale skepse, kterou máme jako národ možná vrozenou, se v nás za tu dobu rozrůstala o euroskepticismus, který v nás pěstovala část politického spektra. Ale je v nás nejen skepticismus, je v nás, v každém z nás i Evropa, evropanství, i když se k němu někteří nechtějí hlásit. Pokusím se to dokázat:

Na čem my všichni, i ti, co odmítají evropanství, stavíme své životní jistoty? Na pojmech jako republika, ústava, občan, obec, demokracie. Mají původ na evropské pevnině. Ve starém Řecku a Římu. Odtud se šířily do světa a v dějinách Evropy se stejně často znovu vracely, jak často byly potlačovány.

Přesto, že byly ty pojmy formulovány a prosazovány už v dobách, kdy Evropa ještě ani nebyla křesťanská, jsou dnes, po víc než dvou tisíciletích, moderními základními kameny evropského sjednocování a integrace. Ano, moderními. Před vstupem do EU musí každá země dokázat, že nyní, v současnosti, umí žít podle nich. Musí to dokazovat od asociací smlouvy do přijetí. V našem případě to bylo myslím zbytečně dlouhých čtrnáct let.

Pojďme dál v tisíciletých dějinách Evropy: k pojmu svoboda, svoboda osobnosti i národních společenství. Už ve středověku vznikala první ohniska svobodného myšlení a šíření vědomostí a pokroku: v prvních evropských universitách a v některých středověkých kláštřích (Cluny, ve Francii, jeden za všechny.) Bylo to v dobách, kdy západní svět představovala pouze Evropa. A už v tom hlubokém středověku, kterému ne zcela právem říkáme temný, Paracelsus, mniši, a třeba i hvězdáři jako Kopernik se celým kontinentem pohybovali bez zábrán, svobodně. Uvědomil jsem si to, když jsem Kopernikovo jméno viděl mezi jmény dalších slavných Evropanů zašlých časů, kteří přednášeli na Boloňské univerzitě, jedné z nejstarších v Evropě. Hranice mezi tehdejšími státními formacemi, nebyly ve středověku pro myšlenky a jejich nositele ani tak nepropustné jako v ideologicky rozdělené Evropě 20. století.

V dalších staletích dala Evropa světu renezanci, která vstúpila Evropanům povědomí o pojmu osobní svoboda a o ideálu svobodné osobnosti. Dodnes se ten ideál na všech kontinentech ještě nerealizoval. A v další etapě své historie dala Evropa západní civilizaci - teprve v té chvíli se obrysy západní civilizace rozšiřovaly mimo Evropu - pojem osvícenství. Ta doba přinesla rozumovou analýzu jevů, rozmach věd a konec feudálního porobení venkova. A logika dějinného vývoje přivedla Evropu vzápětí k této větě, nejdřív zkropené krví revolucí, pak vytesané západní civilizací do kamene: "Všichni lidé se rodí svobodnými a mají rovná práva." Je to první článek Deklarace lidských práv z r. 1789.

Tohle všechno, ačkoli to nevnímáme, nosíme všichni v sobě, jako geny, jako krevní skupinu. Kdyby to šlo lékařsky analyzovat, zjistit - jako ta krevní skupina - označil by lékař každého z nás za Evropana. Evropanství v nás má stejný rozměr jako češství. A platí to i pro ostatní Evropany. Všechny ty pojmy, počínaje obcí a občanem a konče například právě lidskými právy, se po staletí usazovaly jako úrodný sediment v našem myšlení. Jeden po druhém se stávaly normami života evropské společnosti. Z povědomí evropského člověka je nedokázaly vykořenit ani totalitní režimy XX. století. A lidská práva, demokracie, občanské svobody se staly hlavními kritérii pro sjednocování Evropy, té Evropy, do níž jsme se rozhodli patřit před čtvrt stoletím. Ale její proces sjednocování trvá mnohem déle. Začal krátce po druhé světové válce. Proto tvrdím, že Evropská unie je proces, ne petrifikovaný útvar.

Je založena na civilizačních parametrech, které stále ještě považujeme za model, jaký by mohl sloužit i jiným civilizacím. Také stále ještě skálopevně věříme, že evropská kultura, západní civilizace takovými modely jsou a že je dodnes jinde za model považují a napodobují je. Ale v tomto posledním punktu se mýlíme. Už to nějaký čas nedělají, a my to trestuhodně ignorujeme. Proto skončím zase myšlenkami Václava Havla:

Doby, kdy Evropa učila a vychovávala svět, definitivně skončily. A tím spíš doby, kdy mu vnucovala svou vlastní kulturu jakožto tu jedinou pravou a nejlepší. Jsem hluboce přesvědčen, že nastává naopak doba, kdy by měla Evropa začít důkladně civilizačně zpracovávat, krotit a měnit sebe samu. Bude-li to působit jako příklad ostatním a ovlivňovat je, bude to skvělé. Ale předem kalkulovat s tímto efektem nelze. Je prostě třeba začít.

A začít znamená nejdříve poznat a pochopit. K tomu pochopení samotných kořenů pojmu Evropa, evropanství, jsem se tu pokusil přispět. Abychom si uvědomili, že hlásit se k evropské myšlence je vlastně hlásit se ke své odvěké identitě. Snad to bude za dalších deset let už pro nás všechny samozřejmostí.